

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 8 Sayı: 38 Volume: 8 Issue: 38
Haziran 2015 June 2015
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

NÛR SÛRESİ 35. AYET BAĞLAMINDA MESNEVÎ'DE NÛR SEMBOLÜ
LIGHT SYMBOL IN MASNAVI IN THE CONTEXT OF 35. VERSE OF LIGHT SURAH

Musa KAVAL*

Öz

Yaratılışın başlangıcı ve hayatın devamlılığının tezahürü olarak görülen nûr'un kaynağı Allah'tır. Her şeyin varlık nûru özünün kendisi olduğunu bildiren Allah, bu hakikati anlaşılır kılmak için insanın bilgi edinmesi ve duyuları açısından merkezi bir önemi olan kandil/ışık metaforunu kullanmıştır. Birçok din ve medeniyet tarafından sembol olarak karşımıza çıkan nûr/ışık, Tanrı bilgisi ve dini hakikatlerin aktarılmasında yadsınamaz anlatımlar sağlamıştır. Vâhdet ve hakikati anlaşılır basitlikte açıklamaya çalışan Mevlâna da sembolizmin güçlü bir enstrümanı olan nûru, müfessirlerin vermiş oldukları anlamların yanında başka hakikatleri anlatmak kastıyla birçok bağlamda kullanmıştır. Bu hakikatlerden Vahdet-i vücûd, Kur'an-ı Kerim, İslam, Hz. Peygamber, diğer peygamberler, veliler ve insanın mânası nûr sembolü ile anlatılmıştır. Biz de bu çalışmamızda Mevlâna'nun anlatmak istediği bu hakikatler ile nûr sembolü arasındaki ilişkiyi Nûr Sûresi 35. âyet bağlamında ele almaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Nûr/İşık, Sembol, ALLAH, Kur'an, Peygamber, İnsan.

Abstract

The source of light which is seen as a manifestation of the beginning of creation and continuation of life is God. God who states that He is the essence of everything's presence uses the metaphor of light which is important for humanbeing in terms of acquiring knowledge and senses in order to make the religious fact clear. As a symbol light we come across in many religions and civilizations has provided undeniable expression in transferring knowledge of God and religious truths. Mevlana who tried to explain Vahdat anfn truth in clearness and simplicity used light, a powerful instrument of symbolism, in a lot of context in order to explain other truths out of the meaning given by the commentators. These truths which are Unity of Existence, Qur'an, Islam, the Prophet, other prophets, saints and the meaning of human were explained by the symbol of light. In our study we will deal with relationship between the truths Mevlana tried to explain and the symbol of light in context of Light Surah's 35. verse.

Keywords: Light, Symbol, God, Qur'an, Prophet, Human.

Kur'an-ı Kerim'de Nur Sembolü

Kâinatı yoktan var eden Allah'ın, algılayabildiklerinden hareketle algılayamadığı sonsuz âlemin anlaşılabilir olması için insana birçok âyetler/işaretler göstermiştir. Bu işaretlerin genel olarak âlemler, insanın kendi varlığı ve dini metin tezahür ettiği görülür. İnsan duyularına açık, görünür âlem ile insanın iç dünyasında izleri olan görünmeyen âlemin, insan ile olan duygu ve şuur bağıni tesis eden Kur'an-ı Kerim işaretlerle doludur. Konumuz ile ilgisi olması bakımından şu âyet bunlardan biridir; "Allah, göklerin ve yerin nûrudur (aydınlaticısıdır). O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandil gibidir. O lamba bir billur içindedir; o billur da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nispet edilemeyen mübarek bir ağaçtan çıkan yağdan tutuşturulur. (Bu öyle bir ağaç ki) yağı, nerdeyse, kendisine ateş değmese bile ışık verir. (Bu ışık) nûr üstüne nûrdur. Allah dilediği kimseyi nûruyla hidayete iletir. Allah insanlara (işte böyle) misal verir; Allah her şeyi bilir" (Nûr, 24/35).

Öncelikle bütün müfessirler âyette geçen "Allah, göklerin ve yerin nûrudur" ifadesinden "Allah'ın, göklerin ve yerin nûrunun var edicisi" anlamına geldiğinde mutabıktır (Yazır, V: 389). Bütün kâinatı yaratan Allah, var ettiği bütün mâhlukata bir nûr bahşetmiştir ki varlıkları ve vasıfları onunla izhar olmuştur. Örneğin insanın duyuları ile algılayabildiği varlıkların büyük çoğunluğunun göz aracılığıyla hissedilir olduğunu düşündüğümüzde onların ışık yansıttığını görürüz. Bu manada insana göre bir nesnenin somut olarak varlığı büyük oranda görme ile algılanabilir olmuştur. Bir varlığın ortaya çıkışı olarak tarif edilebilecek olan vasıflardan en etkilisi olan ışık bir manada var olmanın da delilidir. Bununla birlikte insanın gözü ile fark edemeyeceği ışıklarda vardır. Işığın, göz ile algılanamayan diğer formlarından olan

* Hakkari Üniversitesi Öğretim Üyesi. e-posta: kavalmusa@hotmail.com.

gama, X-ray, mikro dalga ve radyo dalgaları (Smith, 2006:4) da gözün algı yetisinin ötesinde bulunsa da birer ışıktırlar. İster göz ile algılandırınsın isterse de algılanamaz olsun bu ışıklar atomlardan oluşup ışık yaydıkları için varlıklarını nûr ile izhar ederler. Dolayısıyla âyette ışık kelimesi ile karşılanamayacak bir anlamı olan “nûr” kelimesi birçok manayı barındırmaktadır. Ancak Rafii'nin de ifade ettiği gibi bilinen kelimeler içerisinde sakladığı hakikatleri vakti geldiğinde sonsuz şekillerde ortaya koymaktadır (Vahyü'l Kalem, II, 66). Bu anlamda “nûr” kelimesi ilk ve basit manada sadece “ışık” olarak ele alsak dahi gözün algılamakta aciz kaldığı ışıkların varlığı, insanın varlığını idrak edemediği mahlukların Allah tarafından yaratıldığı ortaya koymaktadır.

Kutup yazmış olduğu tefsirinde âyet ile ilgili olarak “nûr” sembolünün, insanın sınırlı kavrama yeteneği olan görme, ki aslında insanın dış dünya ile ilgili en yoğun bilgi topladığı kanaldır, özelliğinin kullanılarak sınırsız yaratmanın anlatıldığını söyler. Bütün evreni kaplamış nûrun, bütün duyguları, bütün organlar etkilediğini ve her yere ulaştığını söyler. Yaratılma esnasında zuhur eden nûrun insan tarafından algılanabilir olmasının en yoğun kullanılan kanalı olan göz üzerinden bir genellemeye gidilerek insana duyularla algılanabilir olan varlıklar dışında algılamanın ötesindeki duygu ve düşünce âlemi ile ilgili de bilinçlenmenin gerçekleşebileceğini gösterir (2003: 24/35). Bu manada âyette geçen nûr kelimesinin ışıktan farklı olarak sadece gözün algılaması manasında değil çok daha geniş bir şekilde anlamlandırma ve idrak edebilme akılsal bir işlev olarak yorumlandığını görürüz (bkz. Yazır, 389-394).

Herkesin okuduğunda rahatlıkla anlayabildiği Kur'ân-ı Kerim'in vermek istediği kutsal mesajı/mânayı anlaşılabilir bir kelime/lâfız ile anlatması onun mucizeliğın göstergelerinden biridir. Karanlığın, insan üzerindeki fiziki, ruhsal ve zihinsel olumsuzluklarını dikkate aldığımızda nûrun/ışığın insanın gündelik yaşamındaki katkıları üzerinde kurulan benzerlikten hareketle kutsal olan sonsuz bilgi ve duygu âlemine ışık tutulmuştur. Kur'ân-ı Kerim'in âyetlerinin sınırsız anlam dünyasından bir parça olarak görülebilecek bu sembolik anlatım nûrun/ışığın insan hayatındaki ilk basit anlamından hareketle kosmosun yaratılması, görünenlerin dışında var olan diğer maddi ve mânevi âlemleri ve en önemlisi de bunları var eden Mutlak Varlık'ı anlatmaktadır. Dolayısıyla âyette geçen nûr sembolü somut yaşamda var olan gerçeklikten hareketle soyut âleme dair yakini bilgi edinmeyi sağlar (Bkz. Lewis, 1960:66). Sembolizm'in somuttan hareketle asıl anlatılmak istenen soyutu olabildiğince birbirine anlam boyutunda yakınlaştırma, hatta birleştirme işlevini (Wach, 1958:61) âyette de görebiliyoruz. “Allah, göklerin ve yerin nûrudur (aydınlaticısıdır)... O'nun nûrunun temsili...” buyruğu bunun en açık ifadesidir. Çünkü nûrun başka bir şey (kandil) ile teşbihi olarak izah edilmiş olmasını söz konusudur.

Âyette geçen nûr ifadesi ile ilgili olarak müfessirler, bütün varlıkların ortaya çıkışı ve bilinir hale gelmesinin Allah'ın yaratmasına bağlı olduğunu söylemişlerdir. Bir başka ifade ile bir şeyin ortaya çıkışındaki en büyük vasıf da onun görünür olması nedeniyle yaratılmış olana şeyin kendisinden hâsıl olan nûrun kaynağı Gerçek ve Mutlak Varlık olan Allah'tandır. Bu ilk ve genel mananın yanında müfessirler nûrun sembol manası ile ilgili olarak ilave bir takım yorumlar de getirmişlerdir. Örneğin İbn Kesir, âyette geçen nûrun, akıl, insana verilmiş duyular ve hidayete erme gibi anlamlara gelebileceğini yorumlanmıştır (Karlığa, 1994, 11:5920-5921). Aynı şekilde Mevdudi de tefsirinde nûru bilgi anlamında; “Hakikat ve Marifet bilgisi” olarak anlamlandırmıştır (1996). Tâberî'de nûr temsili ile Hz. Peygamber'in Müslümanlar için ifade ettiği değerın anlatılmak istendiği tevlini yapmıştır (1996, 6/147). Gâzâli, Allah'ın en-Nûr isminin aynında, müminin kalbindeki iman ve Kur'ân-ı Kerim'i ifade edebileceğini söylemiştir (1995). Zuhayli, kâinattaki maddi nûrların yanında Kur'ân'ın beyanındaki ve müminin kalbindeki iman şeklinde tevil etmiştir (1995).

Müfessirlerin âyette geçen nûr ile ilgili getirmiş oldukları yorumların hemen hepsinin Kur'ân-ı Kerim'de geçen başka âyetlerden hareketle isabetli olduğunu söylemek mümkündür. Zira nûr ile kast edilenin Kur'ân olduğuna dair; “Allah'a Peygamberine ve indirdiğimiz, o nûra (Kur'ân'a) inanın” (Teğabün,64/8) âyetini gösterebiliriz. Yine Nisâ sûresinde geçen “Şüphesiz size Rabbinizden kesin bir delil geldi ve size apaçık bir nûr indirdik.” (Nisâ, 4/174) âyeti bu manaya işaret etmektedir.

Nûr ile Hz. Peygamber'in de kast edildiği konusunda ise şu âyetler gösterilebilir; “Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyle kendi yoluna çağırın bir davetçi ve aydınlatici bir kandil olarak gönderdik (Ahzâb, 33/45-46). Hz. Peygamber'in risâletinin ehl-i kitaba mucizevi bir şekilde bildirildiği bir başka âyette indirilen nûra (Kur'ân-ı Kerim'e) tabi olmaları halinde kurtuluşa erecekleri anlatılır; “Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulacakları ümmi bir nebi olan Resule uyarlar, ki o onlara iyiliği emreder, kötülüğü yasaklar, temiz şeyleri onlara helâl, pis olanları da haram kılar, sırtlarındaki yükü ve üzerlerindeki zincirleri indirir. Ona iman edenler, onu yüceltenler, ona yardım edenler ve onunla indirilen nûra tabi olanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır.” (A'raf, 7/157).

Bu manaların yanında nûr ile sembolize edilen anlamın İslam olduğunu şu âyetten anlıyoruz; “Allah'ın, göğsünü İslam'a açtığı, böylece Rabbin'den bir nûr üzere bulunan kimse, kalbi imana kapalı

kimse gibi midir? Allah'ın zikrine karşı kalpleri katı olanların vay haline! İşte onlar apaçık bir sapıklık içindendirler." (Zümer, 39/22).

Hz. Peygamber, Kur'ân-ı Kerim, İslam, hidayete ermiş mümin gibi anlamlarını gördüğümüz nûr ifadesinin sembol mahiyetinde birden fazla hakikati anlatılmak üzere kullanıldığını söyleyebiliriz. İlgili âyette dikkat çekici bir şekilde başka semboller üzerinden de temsili anlatımlar yapıldığını görebiliyoruz. Örneğin Allah'ın nûrunun temsili olarak verilmek istenen "kandil/lamba, yıldız, zeytin, ağaç, doğu-batı" kelimeleri sadece gündelik hayat önemli bir işlevi olan aydınlık anlamına gelmediğini biliyoruz. Bunun ötesinde âyette geçen bu sembollerin birçok dinde sadece küçük farklılar dışında hemen hemen aynı manalara sahip olduğunu söyleyebiliriz (Bayley, 1912). Özellikle büyük medeniyetlere ve dinlere sahip etmiş Ortadoğu ve Akdeniz bölgesinde bu sembollerin binlerce yıldır kullanılageldiğini görüyoruz (Kaval, 2014). Dolayısıyla Birçok hikmeti barındıran Kur'ân-ı Kerim'de verilmek istenen mânânın o dönemin insanın yabancı olmadığı bir temsil ile anlatıldığını görüyoruz. Günümüz modern toplumlarının âyette bildirilen teşbihi anlamasında ise sembollerin nesilden nesile aktarılmasının yanında gelişen teknoloji neticesinde ışığın mahiyeti konusunda elde edilen veriler nûrun anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

Mesnevi'de Nûr Sembolü

Sembolik anlatımı oldukça aktif şekilde kullanan Mevlâna en önemli eseri olan Mesnevi'de nûr mecazı ile birçok hakikati izah etmeye çalışmıştır. Müfessirlerin tevillerinde olduğu gibi bütün kâinatı yaratan Allah'ın gerçek nûrun sahibi olduğu ifade etmek için nûr sembolü ile vahdet-i vücud düşüncesini anlatır (Mesnevi, II, 185-9; III, b.1255-8). Allah'ın nûru ile varlık verdiği evren ve içerisindekiler O'nun tecellisi olan aynadır (İbn Arabi, 1999: IV, 278-9). Bu anlamda Mutlak Gerçekliğin nûrunda yaratılan her şey insanın, Vâcibü'l vücûd aydınlığından istifade etmesine vesile olur (İbn Arabi, 1999; VII, 44-8). Ancak Mevlâna, Allah nûrundan doğan bütün varlığın geldiği vahdet menbânın farkına varmamasında "yalancı aydınlığın"kişiyi sarhoş ve şaşı yaptığını söyler;

"Hepsi bir elden geldiği halde neden bunun akli başında, öbürü sarhoş? Bu ırmaklar, hep bir denizden akıyor da neden bu tatlı, öbürü ağza zehir gibi gelmede. Bütün nûrlar, ebedilik güneşindedir de doğru sabahla, yalancı aydınlık nasıl meydana geliyor? Bakanın gözüne çekilen sürme, aynı sürme. Doğru görüşle şaşı görüş nereden çıkıyor?"

Para basılan yerin sahibi Allah iken nasıl oluyor da paraların bir kısmı iyi basılıyor, bir kısmı fena? Allah, yola "benim yolum" dedikten sonra neden bu ahde vefa etmede, öbürü yol kesmede. Mademki hür kişiyle şaşkın kişi, bir karından dogmada, "Çocuk, babanın sırrıdır" sözü nasıl doğru oluyor? Binlerce suretle görünen birliği kim görmüştür? Daimî olarak duran bir varlıktan nasıl oluyor da yüz binlerce hareket meydana geliyor?" (Mesnevi, VI,1605-12).

Yine müfessirlerin tevillerine paralel olarak Mevlâna, nûr sembolü ile İslam, Kur'ân, hidayete erdiren akıl, Hz. Peygamber, diğer peygamberler, evliyalar ve şeyhler halk için bir nûr saçan kandil olduklarını anlatır. Bunların dışında nûrun insanın göz ile algıladığı ışık, güneş, ay ve yıldızlar hakkında açıklamalar yapar. Maddî nûrun yanında insanın iç aydınlığını artıran nefis terbiyesi ve ibadetlerin önemini anlatırken diğer taraftan insanı karanlığa ve zulme sevk eden hâsed, kin, kıskançlık ve kibir gibi duyguların nûr ile izale edilebileceğini ele almıştır.

Hemen bütün dinlerde önemli bir sembol olarak karşımıza çıkan nûr/ışık (Kaval, 2014) Mesnevi'de adeta yeniden doğarcasına birçok hakikatin anlatılmasında yerini almaktadır. Somut gerçeklikten soyut mâna derinliği yüksek olan hakikatlere geçiş yapılabilmesi sağlayan sembolizm (Jung, 1971) Mesnevi'nin geneline hâkim olan bir anlatım tarzı olmuştur. Ki böylece fizik âleminden alınan örnek (nûr) dünya ile hakikat arasında kurulan bir bağ olmuştur (Lings, 1991: 67). Sembolizmin sunmuş olduğu bu çok yönlü anlatım işlevselliği Mevlâna'nın sezgisel yolla elde etmiş olduğu hikmetleri zengin ve yoğun bir şekilde aktarılmasını sağlamıştır. Mesnevi'de birçok şeyi izah etmek üzere yoğun şekilde kullanılan nûr sembolünün müfessirlerin verdikleri anlamlarının yanında başka şeyleri anlatmak üzere kullandığını görüyoruz. Geniş bir anlatım yeri bulunan nûr sembolünü çalışmanın sınırlarına sadık kalarak insan, Hz. Peygamber- peygamberler ve veli-şeyh bağlamlarında ele almaya çalışacağız.

1. Nûr ve İnsan

Nûr sûresi 35. âyette nûru ile bütün kâinatı yarattığı bildiren Allah, bilinmeyi murad ederek sevgiyle yarattığı, şerefli kıldığı insanoğluna, kendi özünü bulması ve kemâlâta ermesi için ona bir takım duyular ve suur vermiştir. O'nun nûrunun, insandaki mucizesi ilk nazarda insan ile ilgisinin olmadığı sanılabilecek, değersiz toprağın insan olmak üzere dönüşmesinde kendini gösterir. Yokluktan toprak olmaya, toprak olmadan insanlığa kadar çeşitli serencamları aşan insanoğlu İlahî nûrun tecellisidir. Mevlânâ bu durumu şöyle anlatır; "Yoklukta ne liyakat vardı ki sen ona bunca lûtuft kapılarını açtın. Uyuz bir toprağı, kerem ettin de insan haline getirdin..." (Mesnevi, VI,565-6) Toprak ile mecz olan ruh, toprak yönü itibarıyla beş maddî,

ruh tarafı ile de beş bâtni duyguyla insan haline gelmiştir (Mesnevi, VI,567). Zahiri duygunun en kuvvetlisi olan göz nûru iç yağında, bâtni duygunun en yoğunu olan gönül nûru kanda gizlidir (Mesnevi, II,1180). Mevlâna, bu beyitleri ile nûrun, insanoğlunun yaratılışından itibaren maddi ve mânevi âlem ile olan irtibatını sağlayan bir olgu olduğunu söyler. Bu anlamda onun nûra vermiş olduğu bu birleştirici anlam sembollerin dünyevi olan ile aşkın olanı birleştirmesi özelliği ile örtüşmektedir (Eliade, 1956:203). Bir şeyin iki yüzü, iki şeyi bir arada toplama anlamlarına gelen sembol gibi nûr da insanın maddi ve mânevi yönlerini bir araya toplamıştır.

Sembolün asıl işlevi olan mananın anlaşılması için sûrete takılıp kalınmaması beklendiği gibi Mevlânâ da insanın sadece duygu gözü ile yetinmemesini tavsiye eder; “Duygu gözü, güneşe zebûndur; ilahi bir göz ara, ilahi bir göz bul da, Onun bakışına karşı şimşekler saçan güneşin nûrları zebûn olsun! O bakış nûra mensuptur, bu bakış, nâra... ateş, nûra karşı adamakıllı kara görünür!” (Mesnevi, IV:595-6). Bedeni hislerinin her şeyin aslına dair bilgi sağladığını düşünüp aldananlar nûrdan yoksun olmanın yanında nâra/ateşe meyillidirler. Çünkü insandaki sır olan canı, bedenden ibaret zannedip kendilerini değersiz kılıp herkese de aynı gözle bakmaktadırlar. Ancak nûra meyli olan başkadır. Bu iki bakış açıları Mesnevi’de şöyle izah edilir;

“Ebucehil, Ahmed’i görüp “Beni Hâşim’den çirkin bir çehre zuhur etti” dedi. Ahmet ona dedi ki: “Haddini tecavüz ettinse de doğru söyledin.” Siddîk görüp “Ey güneş! Ne doğudasin, ne batıdan. Lâtif bir surette parla, âlemi nûrlandır” dedi. Ahmet dedi ki: “Ey aziz, ey değersiz dünyadan kurtulan! Doğru söyledin.” Orada bulunanlar “Ey halkın ulusu, ikisi birbirine zıt söz söyledi, sen ikisine de doğru söyledin, dedin... “Neden?” diye sordular. Peygamber; “Ben Allah eliyle cilâlanmış bir aynayım. Türk, Hintli nasılsalar, bende o sûreti görürler” dedi” (Mesnevi, I, 2365-70).

Bu anlamda kişinin duyuları ve kalbi ile edindiği bilgi ve kanaati aslında kendi iç âleminde uzak değildir. Zira insanın aklı ve duygu dünyası geçmiş bilgi ve tecrübelerden oluşur. Geçmiş yaşantılar vesilesiyle edinilmiş kodlamalar ve manalandırmalar benzer uyarıcılar söz konusu olduğunda insan aklının genelleme fonksiyonu nedeniyle benzer anlamlara yönelecektir. Dolayısıyla insan her ne kadar yeni bir durum ile karşılaşsa da vereceği mana insanın zihninde ve kalbinde daha önce oluşmuş anlam haritalarından ayrı kalmaz. Bu durum ile ilgili olarak Mevlâna; “Sarı camdan bakarsan güneşin nûrunu sapsarı görürsün.” der (Mesnevi, I, 3958). Nûrun sadece beden gözü ile görülemeyeceğini söyleyen Mevlâna böyle bir bakışın vereceği çok çeşitli mâlumatların zayıf ve şüpheli, ancak can gözü ile bakıldığında Hakk’ın nûruna yaklaşılabileceği kanaatindedir (Mesnevi, II, 185-9).

Duyu nûru ile Hakk nûrunun birbiri ile olan ilişkisi ve etkileşimini şu beyitlerden hareketle daha net anlayabilir;

“Allah nûru, duygu nûruna binmiştir de ondan sonra can, Allah’a rağbet etmiştir. Binici olmayan at yol gitmeyi ne bilir? Doğru ve ana caddeyi bilmek için padişah lâzım. Nûru, binici olan duyguya doğrudur. O nûr, duyguya ne güzel bir sahiptir. His nûrunu bezeyen, Allah nûrudur. Bu suretle “Nûr üstüne nûr” âyetinin mânası zuhur eder. His nûru adamı yere çeker, Hak nûru Kevser ırmağına götürür. Çünkü duygularla idrak edilen âlem, çok aşağılık bir âlemdir. Allah nûru bir denizdir, duygu ise bir çiğ tanesi gibi. Fakat duyguya binmiş olan meydanda değildir, iyi eserlerinden, güzel sözlerinden başka bir şey görünmez. Duyguya mensup olan nûr bile, kesif ve cismani olmakla beraber gözlerin karasında gizlidir. Öfkenden sen duygu nûrunu bile görmüyorsun, dine mensup nûru nasıl görürsün? Duygu nûru, bu kadar kesafetiyle beraber gizli olursa aparı olan bir ışık nasıl olur da gizli olmaz?” (Mesnevi, II, 1290-99).

İnsanın duygu gözü ile gördüklerini bile etkileyen, onlara farklı anlamlar verilmesine yol açan kötü duygu ve düşünceler, insanın Hakk nûruna ulaşılmasını da engelleyecektir. Özellikle sıra dışı durumlar ortaya çıktığında duygu gözü görünenin ardındaki hâkikati hiç fark edemez. Böyle bir yanlış anlaşılmaya neden olmamak için kişi duygu nûrunu kirleten pisliklerden arınmalı ve böylece Hakk nûru ile görmeye başlamalı;

“Rüzgâr esti mi toz toprak görünür, uçup savrulur, rüzgâr görünmez. Toz toprak kendisini gösterir, rüzgâra perde olur. Zâhiren iş işleyen, hakikatte işsizdir, deriden ibarettir. Gizli olan içtir; asıl odur. Toprak, rüzgârın elinde bir alete benzer. Asıl toprağı yüce ve tabiatı yüksek bil. Toprağı mensup gözün bakışı da toprağı düşer. Rüzgârı gören göz başka bir çeşittir. Atı at bilir; at, atın eşitidir. Binicinin ahvalini de binici bilir. Duygu gözü attır, binici Hak nuru. Binici olmadıkça at, zaten ise yaramaz ki. Şu halde ata terbiye ver, kötü huyunu terk ettir. Yoksa padişah onu kabul etmez. Atın gözüne yol gösteren, padişahın gözüdür. Padişahın gözü olmadıkça at, bir şey göremez. Atların gözleri, ottan, otlaktan başka bir yerde değildir. Onları buralardan başka nereye çağırırsan “ gelmem, niye geleyim” derler.” (Mesnevi, II, 1281-89).

Duygu gözünün her şeyin aslını vakıf olduğu düşüncesine kapılmasına neden olan kötü huyların başında kibir gelir. Kendini başkalarından üstün görme arzusu olan kibrin ilk yanılttığı İblis'tir. Yine at ve binici örneğini vererek İblis'in yanılgısını ele alan Mevlânâ şöyle söyler; "Atlı bir er, atını koştururken tozu dumana katar, etrafta bir tozdur kalkar. Sen, tozu Allah eri sanırsın. İblis de tozu gördü, "Bu toprağın fer'idir. Benim gibi ateş alınlı birisinden nasıl üstün olur?" dedi. Sen azizleri insan gördükçe bil ki bu görüş İblis'in mirasıdır. Be inatçı, İblis'in oğlu olmasan o köpeğin mirası nasıl olur da sana düşer? Ben köpek değilim, Allah aslanıyım. Allah aslanı suretten kurtulandır." (Mesnevi, I, 3961-5).

Duygu gözünün gördüğünü yanlış algılamasına yol açan kötü düşünce ve duygulardan arınıp temiz ve doğru söz olan Kur'ân'ın nûru bakarsa eğri görmekten kurtulur, her şeyi en küçük detayına kadar hakikat olarak idrak eder; "Kur'ân'ın nûru da Hak ile bâtılı zerre, zerre fark eder, bize gösterir. O incinin nûru, gözümüzün nûru olsaydı suali de biz sorardık, cevabı da biz verirdik. Gözünü eğrilttin de onun için ayı iki gördün. İşte bu bakış, şüpheye düşüp sual sormaya benzer. Gözünü doğrult da aya öyle bak ki tek göresin. İşte cevabı da bu! Düşünceni doğrult, iyi bak. Çünkü düşünce de o incinin pırıltılarından (Mesnevi, II,852-6). Bu beyitlerde insanın nûrlanması için gözünü değil iç âlemini/kalbinin temizlemesi, bunun içinde Kur'ân'ın rehberliğine başvurması gerektiğini anlıyoruz. Mesnevi'nin nûr sembolü ile anlattıklarına baktığımız nûr sembolünün birden çok anlamının bir araya getirilerek adeta sembolün sembolizmini yaparak sonucu vâhdet ile bağladığı görürüz.

2. Nûr ve İnsan Fıtratı

Gözün nûrdan yana nasibinin bakış açısı ile sınırlı olması nedeniyle heves ve hırsların güdümünde saplanıp kalınan şeyler gerçeğin farkına varılmasındaki engel haline gelebilmektedir. İnsanın zanları ve hırsları ile kendini hapsedtiği ve tek ışık kaynağı olarak telakki ettiği dünyasındaki ısrarlı tavrı kendisi için uğursuzluk ve bedbahtlık haline gelmektedir. Halbuki onun kendi kuyusundan (karanlık iç âleminden) doğan sönük ve şaşkın güneş onu gerçek nûrdan uzaklaştırmaktadır. Bu yüzden Mevlânâ şu tavsiyede bulunur; "Şu âlem, güneşin, ayın nûruyla dopdolu da o, başını kuyunun dibine eğmiş. "Aydınlık var diyorlar, bu söz doğruysa nerede, hani?" deyip duruyor. A alçak, başını kuyudan kaldır da bak! Bütün dünya... doğu, batı, o nûrla nûrlanmış... fakat sen kuyudayken o nûr, sana vurmaz ki! Kuyuyu bırak, köşklere, bağlara git; burada inat edip durma, inat meş'umdur (uğursuzluktur) denmiş!" (Mesnevi, III,4796-9).

Mesnevi boyunca hakiki nûrun parıltılarına dikkat çekip herkesin ondan istifade etmesi için anlatımlarda bulunan Mevlânâ, kâinatın yaratılışının da kaynağı olan aydınlanmadan herkes istifade edemeyeceğini de itiraf eder. Zira onların bu kuvvetli nûrun ışığına tahammül edecek gözleri ve gönülleri yoktur tıpkı yarasanın güneşe tahammülü olmadığı gibi; "Çünkü ziyaya tahammül edemeyen zavallı gözlerle biçare gönüllerin günesin nuruna ve güneşe takatleri yoktur. Bu çeşit gözler, böyle gönüller, yarasaya benzerler. Yarasa güneşin ışığına, güneşin hararetine tahammül edemez, ümidini keser (güneşten mahrum kalır)." (Mesnevi, I,3647-8).

Mevlânâ, Allah nûrundan istifade edilememesi hususunda tahammül sınırlarının aşılmasının yanında, ondan çok daha etkili olduğunu müşahâde ettiğimiz ezelden gelen nûrsuzluktan bahseder; "Kime öğüt miski fayda vermezse muhakkak o, kötü kokulara alışmıştır. Allah, müşrikler, tâ ezelden pislik içinde doğduklarından onlara "Necis-pis" demiştir. Pislik içinde doğan kurt, ebediyen huyundan dönmez, ambere bakmaz! Ona nûr saçısı isabet etmemiştir... o, tamamı ile cisimden ibarettir, kabuk gibi içsiz, gönülsüzdür o!" (Mesnevi, IV, 295-8). Dolayısıyla onlara istenildiği kadar güzel sözden, hakikatten bahsedilsin gönülsüz oldukları için onlarda bir tesiri olmaz. Bu nedenle ehli olmayan bu kişilere nûrlu sözlerden verilen nasihatler yerine şeytanın afsun ve efsaneleri cazip gelir. Çünkü onların gönüllerine uygun olan budur. Bu nedenle ne kadar çok tekrarlınsa da, anlamaları için ne kadar uğraşılsa da hikmetten uzaktırlar (Mesnevi, II,315-9). Ancak kişinin nûrdan nasibini var ise kötü ortamlarda dahi bulunmuş olsa aslında barındırdığı nûr kendini ortaya koyar. "Hak nûru saçısından nasibini varsa, bu nûr, ona da değmişse pislige düşse bile Mısır'da olduğu gibi o pislik içine gömülen yumurtadan bir kuş meydana gelir! Fakat meydana gelen kuş, evde beslenen pis tavuk cinsinden değildir, bilgi ve anlayış kuşudur." (Mesnevi, IV,299-300).

Zıtlardan ortaya çıkan kainatta (Mesnevi, I, 3865) Allah hiçbir şeyi boşuna yaratmamıştır. Yaratılanlar nûr ve nâr ehli olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmakla birlikte her birinin kendi içinde çeşitli dereceleri olduğu görülmektedir: "Allah, miski beyhude yere güzel kokulu yapmadı? Koku duyan için yarattı; koku almayan için değil. Hak, yeri, göğü yaratmış, aralarında da birçok nûr ve nâr yüceltmıştır. Bu yeri yerdekiler için yaratmış, göğü de göktekilerin yurdu yapmıştır. Aşağılık kişi yükseğin düşmanıdır. Her şeyin müşterisi meydana çıkar (Mesnevi, I,2385-8). Vahdet âleminde kesretin örnekleri olarak tezahür eden bu çeşitlilik bir karışıklık oluşturmaz. Nûr ve nâr ehlini altın-toprak, hakiki-yalancı inci benzetmeleri ile açıklayan Mevlânâ, ikisinin asla karışmadığını belirtir; "Cehennemlikler, cennetlikler bir dükkânda

oturlar. Aralarında bir perde vardır, birbirlerine karışmazlar. Nâr ehliyle nûr ehli, görünüşte karışıktır ama aralarında Kaf Dağı çekilmiştir. Bunlar, madende toprakla altının birbirine karışmasına benzerler. Toprakla altın karışıktır ama aralarında yüzlerce ova, yüzlerce konak var! Bu, bir dizide hakikî inci ile yalancı incinin bir gecelik konuk gibi misafir olmasına benzer” (Mesnevi, 2570-3).

Zıtların birlikte sergilendiği bu âlemde herkes kendinden olana meyleder, her şey aslına ne ise ona rüçû eder; nûra mensup olanlar nûrlu olanları, cehennem ehli olanlar ise cehennemlikleri cezbeder; “Temizler, kimlerindir? Temizlerin. Su meydandadır: Güzel, güzeli sever, güzeli ister. Şunu bil ki güzel, güzeli cezbeder. “ Temizler, temizler içindir” âyetini oku! Âlem de her şey, bir şey cezbeder. Sıcak sığacı çeker, soğuk soğuğu. Aslı olmayan, aslı olmayanları çekmektedir, bâkilerde bâkilerden sarhoş olmakta. Cehennem ehli olanlar, cehennem ehli olanları cezbeder. Nûra mensup olanlar, ancak nûra mensup olanları ister.(Mesnevi, II,80-4). Herkes kendi yapısından meylettği için onlardan hâsıl olan iş ve eylemlerde kendilerine uygundur. Bu anlamda nûrlu kişiden hali ve işi tamamıyla aydınlık, nûrdan uzak olan kişinin işleri ise tamamıyla ateştir. (Mesnevi, III,3257-8). Bu nedenle zâhiren aynıymış gibi görünen bazı şeylerde bile hakikat farklı şekilde tecelli etmektedir. Bu durum ile ilgili olarak Mevlâna, Hallacı Mansur’un şehit edilmesine vesile olan “Enel Hakk” sözü ile Firavun’un tanrılık iddiasını örnek verir; “Enel Hakk” sözü, Mansur’un ağzında nûrdur. “Enallah” sözü, Firavununun ağzında yalan! Sopa, Musa’nın elinde doğruluğuna şahit oldu, sihirbazın elindeyse bir şeye yaramadı (Mesnevi, II,305-6).

Tanrılık iddiasında bulunan Firavun’un ahalisinin önde gelenlerinde olan Haman ve Kıpti aynı cinsten oldukları için birbirlerinin dünyada bulup nûrsuzlukta karar kılıp cehennemi talep etmişlerdir. “Kıpti, kötü Firavun’ un cinsindendi. İsrailoğulları kabilelerine mensup olanlar da Allah kelimi Musa’nın cinsinden. Haman, tam Firavun’un cinsindendi. Firavun, o yüzden onu seçmiş, başköşeye geçirmiş, kendisine vezir etmişti. Hâsılı sonunda da Haman, onu baş köşeden ta cehennem dibine kadar çekti.. çünkü o iki pis adam cehennem cinsindendi. İkisi de cehennem gibi yakıcıydı.. ikisi de nurun, zıddı idi.. ikisi de cehennem gibi gönül nurundan çekinen ve nefret eden kişiydi! (Mesnevi, IV,2705-8).

Cehennem ehlinin din ve gönül nûrundan nefret etmelerinin nedeni gelip geçici olan bu dünyaya olan düşkünlükleridir. Dünya sevgisi nedeniyle de sadece beden gözünün gösterdiklerini nûr zannettiler. Öte taraftan din nûrunun gösterdikleri de onların hevâ ve heveslerinin aslında sahte/hayal yani karanlık olduğunu ortaya çıkarması nedeniyle peygamberle bile savaşmaktan geri durmamışlardır. Mevlânâ bu hakikati Kur’ân’ın nûru ile güneşin ziyası benzetmesini yaparak açıklar:

“... şüphe yok ki güneşin kılıcı ziyadandır. Nur, ayındır, bu ziya da güneşin... Kuran’ı oku da bak! Babacığım, Kuran güneşe ziya dedi, aya da nur... hele bak da gör! Güneş, aydan daha üstündür ya... Şu halde Ziya’yı da mertebe bakımından nurdan üstün bil! Hiç kimse gidilecek yolu ay ışığıyla görmedi de güneş doğunca yol meydana çıktı, göründü. Güneş, alınacak, satılacak şeyleri güzelce gösterdi de bu yüzden pazarlar gündüzleri kuruldu. Kalp akçeyle sağlam akçe iyice ayırt edilsin, kimse hileye kapılmasın, aldanmasın diye. Güneşin nuru yeryüzüne adamakıllı vurdu, alışveriş edenler için âlemlere rahmet kesildi. Fakat bu, kalpazanların istemedikleri bir şeydir. Onlara pek ağır gelir bu iş... çünkü güneşin nuru, onların işine kesat verir, kalp akçeleri görünür, fark edilir de geçmez olur? Kalp akçe, sarrafın can düşmanıdır... yoksula köpekten başkası düşman olur mu? Peygamberler, düşmanlarla savaşır... melekler de “Yarabbi, sen koru!” diye dua ederler. Allah’ın pek nurlu olan bu kandili hırsızların üflemesinden, onların nefesinden uzak tut! Hırsız ve kalpazan, nura düşmandır vesselâm...” (Mesnevi, IV,19-29).

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle Mesnevi’de nûr sembolünün insan, onun karakteri ve duygularının anlatımında kullanıldığını görüyoruz. İnsanın, gerçek nûru görememesinin nedeninin kendi içindeki nûrsuzluktan kaynaklandığını anlıyoruz. İç aydınlığını sağlamayan bir insanın dış âlemini de sahip olduğu zannı ile anlamlandıracağı için her şey ona aslından farklı görünecektir. Dolayısıyla iç âlemi aynı olan kişiler dış dünyayı da benzer şekilde görecekleri için sahip olunan bu hemcinslik onlar arasında bir çekim merkezi haline gelecektir.

3. Nûr ve Peygamberler

Allah’ın nûrları olan peygamberler, karanlığın talibi olanlarla savaş halindedirler. Zira Allah’ın din nûrunun üzerlerinde parladığı şahsiyetler olarak her devirde ortaya çıktıkları için karanlığın düşkünü olan küfür ehli daima onlarla savaş halindedir. Ancak peygamberlerin birbiri ile savaşmışları hiç görülmemiştir (Mesnevi, IV, 450). Onların birbiri ile mücadeleye girişmemelerinin nedeni hepsinin hak ve Allah’ın vekili olmaları, araların hiçbir farklılığın bulunmamasıdır. Ümmetlerin peygamberlerine olan bağlılığı ve muhabbeti de onların Allah’ın insanda tecelli eden en parlak nûrları olmalarından kaynaklanmaktadır. Allah Teâla, insanın algılarından uzak olduğu için onların vekilleri olan peygamberler Allah’ın sıfatlarının en yoğun tecelli ettiği şahsiyetler olmuşlardır (Mesnevi, I, 671-5). Bu anlamda her ne kadar sayıları yüz yirmi

dört bini buluyor olsa da birbirlerinden ayırt edilmezler; “Bütün peygamberler doğrudur. “Allah peygamberlerini birbirinden ayırt etmeyiz Bir yerde on tane çırağ bulundurulursa görünüşte her biri, öbüründen ayrıdır. Nuruna yüz çevirirsen şüphesiz ki birinin nurunu öbürlerinden ayırt etmeye imkân yoktur. Yüz tane elma, yüz tane de ayva saysan her biri ayrı ayrıdır. Onları sıkarsan yüz kalmaz, hepsi bir olur. Mânalarda taksim ve sayı yoktur, ayırma, birleştirme olamaz (Mesnevi, I,677-81).

İlk insan ve peygamber olan Hz. Adem’in taşımış olduğu nûrun parlaklığı ve manası karşısında kendileri nûrdan yaratılmış melekler dahi hayran kalmışlardır. Mevlânâ bu durumu nûrun bir diğer anlamı olan ilim ile birlikte ele almak suretiyle şöyle anlatır;

“Bu suretle melekler, onun ders vermesine hayran oldular, kendilerinden geçtiler. Onun takdisiyle başka bir mukaddesliğe eriştiler. Âdem’in yüzünden nail oldukları fütuhata, göklerde bile erişememişlerdir. Âdem’in o pak ruhunun fezasına nispetle yedi gök sahası bile dardı. Peygamber “Allah; ben, yücelere, aşağılara yere, göğe, hatta arsa sığmam. Bunu, ey aziz, yakînen bil. Fakat şaşılacak şeydir ki inanan kişinin kalbine sığarım. Beni ararsan inanan gönüllerde ara buyurdu” dedi. Allah dedi ki: “Ey haramdan, şüpheli şeylerden sakınan! Kullarımın arasına gir ki bu suretle beni görme cennetine erişesin.” Arş, bile o nuriyle, o genişliğiyle beraber Âdem’i görünce yerinden kalktı. Arşın sonsuz bir büyüklüğü var, fakat mânaya karşı suret nedir ki? Her melek diyordu ki: Bizim bundan önce yeryüzüyle ülfetimiz vardı” (Mesnevi, I,2650-9).

Mevlânâ, Hz. Adem’in gözünün beden gözünden gayrı Allah’ın pak nûru ile gördüğü için ve meleklerin de ondaki bu nûrun farkına vardıkları ve hemen secde ettiklerini söyler (Mesnevi, I,1245-8). Hz. Adem’deki nûr gibi Hz. İsa’daki nûr sayesinde su ve toprak canlanıp kuş olup uçmuş, Tûr Dağı Hz. Musa’nın nûrundan cezbeyle gelip kâmil bir sûfi olmuştur (Mesnevi, I, 865-9). Aşağılık topraktan yaratılan bütün peygamberler, Allah’ın kendilerine vermiş olduğu nûr sayesinde yüce makamlara erişmişlerdir. Silsile halinde aktarılan bu nûrun her bir peygamberde kendilerine has baskın bir şekilde tezâhür ettiği görüyoruz. Örneğin farklı şekilde Hz. Adem’den zuhur eden nûrun ilk olarak Hz. Şit tarafından nasıl devşirildiğini, sonra sıra ile Hz. Nuh’un can denizinde inciler yağdırdığını, Hz. İbrahim’in alevli ateşleri sürdürdüğünü, Hz. İsmail’in parlak bıçağa boyun eğdiğini, Hz. Davud’un demiri yumuşattığını, Hz. Süleyman’ın cinlere hüküm verdiğini, Hz. Yakub’un gözünün açıldığını, Hz. Yusuf’un rüyaları yorumladığını, Hz. Musa’nın, Firavunun saltanatına son verdiği esasını, Hz. İsa’yı, bulduğu merdivenin nasıl dördüncü kat semâya çıkardığını, Hz. Muhammed’in ayı ikiye böldüğünü görüyoruz (Mesnevi, II,910-921).

Allah’ın peygamberlerde parlattığı bu nûr o kadar yücedir ki Hz. Peygamber’in ashabından olanlar ve onun yolundan gelen veliler o nûr sayesinde büyük derecelere ermişlerdir. Peygamber’in varisleri olan bu zâtlarda Hakk nûrunun hangi ihsanlar ile zuhur ettiğini Mevlâna şu beyitlerle açıklar;

“Ebubekir, tevfiğe mazhar oldu da öyle bir padişahın müzahibi oldu, öyle bir padişahı candan tasdik etti. Ömer, o mâşuka âşık oldu da gönül gibi, hakkı bâtili ayırt etti. Osman, o apaçık görüşün ta kendisi oldu da feyizli bir nura nail olup Zinnûreyn oldu. Mürteza, onun yüzünden inciler saçtı da can vâdisinde Allah aslanı kesildi. Cüneyt, onun askerinden yardıma nail olunca eriştiği mertebeler sayıdan üstün oldu. Bayezid, onun ihsanına yol bulunca Allah’tan “ Kutbül Ârifin” adını duydu. Kerhî, onun harimine bekçi olunca aşk halifesi oldu, nefesleri Allah nefesi haline geldi. Edhemoğlu, atını sevinçle o tarafa koşturunca âdil sultanların sultanı oldu. Şakik, o ulu yolun meşakkati yüzünden güneş gibi aydınlatici bir reye, her şeyi gören bir göze erişti. Daha nice yüz bin gizli Padişahlar var ki o nur âleminde yüceliğe sahiptirler, makamları vardır” (Mesnevi, II, 922-31).

Nûr sûresi 35. âyette sembolik olarak anlatılmak istenenlerden biri olarak tevil edilen Hz. Peygamber’in nûrunun güneşten çok daha üstün olduğunu görüyoruz. Yazır ilgili âyetin tefsirinde nûrun görmeye vesile olan özelliğinin yanında nûrun görüntünün çok daha ötesinde akıl idrakine yönelik işlevinden söz eder. Bu anlamda âyette geçen nûrun sadece görüntü ile ilgili olmadığı daha ziyade akla yönelik geniş bir manası olduğu söyler. Bu nedenle de ışık, ki görme ile ilgilidir sadece, ile nûr farklıdır ve nûrun akıl ile olan kapsayıcı birlikteliği söz konusudur. Nûr’un görüntünün ötesinde sahip olduğu bu anlam ile ilgili olarak Furkân sûresi’nde güneş “ışık saçan چراغ” (Furkân, 25/61) olarak tarif edilirken Hz. Peygamber için “aydınlatici bir kandil” (Ahzâb, 33/45-46) ifadeleri örnek olarak verir. Çerağ ve kandilin vasıflarını kıyaslayarak Hz. Peygamber’in, güneşin aydınlatma özelliğinin ötesinde bir kutsallığı ve yüceliği olduğunu söyler. Zira o, Müslümanlar için yol aydınlığı olmasının yanında gönül aydınlığı anlamına da gelmektedir (Yazır; V, 24). Mevlânâ’da benzer şekilde Hz. Peygamber’in yücelik nûru ile ilgili hâdis-i şeriflere dayanarak bir takım açıklamalarda bulunur. Örneğin her ne kadar beden Hz. Adem’den sonra yaratılsa da ruhâniyet olarak ondan çok daha önce yaratılmıştır. Hatta kendisine meleklerin secde Hz. Peygamber olduğunu söyleyerek onun en makamının yüceliğini anlatır;

"Mustafa, onun için "Âdem'le bütün peygamberler, benim ardında ve sancağımın altındadır" dedi. O hünerler sahibi, onun için "Biz, sonda gelen, fakat en ileri giden ve öndölü alanlarız " buyurdu. Süret bakımından ben Âdem'den doğmuşum ama hakikatte onun atasının atasıyım ben! Melekler, bana secde ettiler. Âdem, benim ardından yürüdü, yedinci kat göğün üstüne çıktı! Hakikatte babam, benden doğdu... ağaç, meyveden vücut buldu. ilk düşünce, iş âleminde son olarak zuhûr etti.Hele vasfa mazhâr olan düşünce!" (Mesnevi, IV, 525-530).

Nûr'dan yaratılan melekler söz konusu olduğunda Hz. Peygamber'in nûru yine üstünlük arz etmektedir. Topraktan yaratılan insanın, Hakk Nûr'una yanaşabilmede nûrdan yaratılmış ve meleklerin en ulularından olan Cebrail'den daha mahir olması göz ve akıl nûru izah edilemez. Hayret verici bu olay Mesnevi'de şöyle anlatılır:

"Hazreti Ahmet eğer o ulu ve yüce kanadını açarsa Cebrail, ebedi olarak kendisinden geçip gider. Ahmet, sidreden ve Cebrail'in gözetme yerinden, makamından sınırından geçince, "Hadi ardımca uç" dedi. Cebrail dedi ki: "Yürü, yürü ben senin eşin, eşitin değilim!" Hazreti Ahmet tekrar "Ey perdeleri yakan, gel... ben daha kendi yüce makamıma gitmedim ki" dedi. Cebrail dedi ki: "A benim güzel nurlu arkadaşım, bir kanat çırpıp buradan ileriye geçsem kolum kanadım yanar!" Bu hikayeler hayret içinde hayrettir... Allah hasları, daha has olanların ahvalini görünce kendilerinden geçerler" (Mesnevi, IV,3800-5).

Sırf nûrdan yaratılan meleklerden bile daha fazla nûra sahip olan Hz. Peygamber'in yaratılış itibarıyla diğer insanlar gibi topraktan ve karanlıktan/yokluktan yaratılmasına karşın ihsan edilen nûrun vahiyden kaynaklandığını görüyoruz. Saf ve Mutlak Aklın bir tecellisi olan vahyin, nûr kanalı ile içerdiği mananın gözün ötesinde aklın ve kalbin yoğun olarak aydınlanması olduğunu anlıyoruz. Vahyin bu üstün aydınlatıcı özelliğini idrak edemeyenlerin aşağılık kişilerin hicaplar ardından süzülen nûrun anlaşılması için güneş ve ay sembollerinin kullanıldığını okuyoruz. Mevlânâ, Hz. Peygamber'in; "Ashâbım yıldızlar gibidir..." (Aclûnî, 1/132) hâdisini başta vererek bu durumu anlatır;

"Peygamber "Sahabem yıldızlar gibi yola gidenlere ışık, şeytanlara taştır" dedi. Herkes uzaktan görebilseydi gökyüzündeki güneşle nurlanırdı. Ve ey aşağılık kişi, güneşin nuruna delalet etmek üzere yıldız ne lûzum kalırdı? Ay; buluta, toprağa ve gölge der ki: "Ben de sizin gibi insanım. Ancak bana vahiy geliyor. Ben de yaratılıştta sizin gibi karanlıktım. Fakat vahiy güneşi, bana böyle bir nur verdi. Güneşlere nispetle biraz karanlığım, fakat insanların karanlıklarına nispetle nurluyum. Tahammül edebilesin diye nurum zayıf. Çünkü sen parlak güneşin eri değilsin." (Mesnevi, I,3656-62).

Hz. Peygamber'in ashâbı onun nûrunu görebildikleri için şirk dönemindeki karanlıklarını aydınlığa dönüştürülebildiler. Bu değişimin bir sonucu olarak Medine'nin iki büyük kabilesi olan Evs ve Hazreç birbirinin kanına susamış bir halde iken Hz. Peygamber'in taşıdığı nûr sayesinde kardeş oldular (Mesnevi, II,3713-5). Hz. Peygamber'de zuhur eden vahiy nûrunun bu dönüştürücü gücü kendisini göremeyen ancak ashâbını görenlerde bile aydınlamaya vesile olacağını anlıyoruz. Hatta ondan sonra gelen bütün inananların aynı nûrdan istifade edebileceklerini Mesnevi'den okuyoruz; "Mustafa, "Beni görene benim yüzümü gören kişiyi görene ne mutlu" dedi. Bir mumdan yanmış olan çırağı gören, yakînen o mumu görmüştür. Bu tarzda o mumdan yakılan çırağdan başka bir çırağ, ondan da diğer bir mum yakılsa ve ta yüzüncü muma kadar, hep o ilk mumun nuru intikal etse, sonuncu mumu görmek, hepsinin aslı olan ilk mumu görmektir. stersen o nuru, son çırağdan al, istersen ilk çırağdan...hiç fark yok. Nuru, dilersen son gelenlerin mumundan gör, dilersen geçmişlerin mumundan" (Mesnevi, I, 1946-50).

Yukarıdaki beyitlerden Nûr sûresinde kandil sembolü ile anlatılmak istenenlerden biri olarak tefsir edilen Hz. Peygamber'in nûrunun İslam, Kur'ân ve onun sünneti olduğu söyleyebiliriz. Zira nûrun en yoğun şekilde tezahür ettiği her açıdan üsve-i hâsene olan Hz. Peygamber'in nûrundan istifade edebilmek için onu getirmiş olduğu din, bu dinin kutsal kitabı olan Kur'ân'nın yanında en iyi tatbik edici olarak da Hz. Peygamber'in sünnetinin Müslümanlar için bir yol aydınlığı olduğu kesindir. Dolayısıyla nûr sembolü ile temsil edilen Hz. Peygamber'in ahlakı, halî, eylemleri onun taşıdığı nûrun farklı açılımları olarak düşünülebilir. Bu anlamda her açıdan Hz. Peygamber'de tecelli eden nûra tabi olan veliler onun varisleri olarak mertebelerine göre ümmetin önünü aydınlatan imamlar onun nûrunu taşıyacaklardır. Mevlânâ derecelerine göre velilerde tecelli eden Hakk nûrunun yedi yüz perdenin ardından kademe kademe halka nasıl yansıdığını anlatır;

"Şu halde her devirde peygamber yerine bir veli vardır, bu sınama kıyamete kadar daimidir. Kimde iyi huy varsa kurtulmuştur; kimin kalbi sırçadansa sınımıştır. İşte diri ve faal imam, o velidir; ister Ömer soyundan olsun, ister Ali soyundan! Ey yol arayan, Mehdi de O'dur, Hadi de O. Hem gizlidir, hem senin karşında oturmakta. O, nura benzer; akıl onun Cebrail'idir. Ondakı aşağı olan veli de

onun kandilidir. Bu kandilden daha aşağı derece de olan veli de kandil konan yerimizdir. Nura merteye bakımından dereceler vardır. Çünkü Allah nurunun yedi yüz perdesi vardır. Nur perdelerini bu kadar kat bil! Her perdenin ardında bir kavmin durağı var. İmam'a kadar bu perdeler saf saftır. Son saftakilerin gözleri, zayıflıktan ön saftakilerin nuruna tahammül edemez. Ön saftakilerin gözleri de görüş zayıflığı yüzünden daha ön saftakilerin nuruna takat getirmez." (Mesnevi, II, 815-24).

Mevlânâ'nın peygamber varisi ve nûrun temsilcisi olarak tarif ettiği evliyaların da âyette ifade edilen nûr tecelligahları olduğunu görüyoruz. Zaten âyetin tefsirinde "kandil" kelimesi ile ilgili olarak bazı müfessirle "insan-ı kâmilin kalbi/ımanı" yorumunu yapmışlardır. Müfessirlerin yorumuna benzer şekilde Mevlânâ da insan-ı kâmil olan şeyhlerin kendi benliklerini yok ederek Allah nûru ile dolduklarını (Mesnevi, II,3410), onların nûrunun bir kenarı ve haddinin olmadığını (Mesnevi, II, 3320), Hakk nûrunun delilleri olduklarını (Mesnevi, I, 425) ve onların, ihsan edilen nûr ile gözün sebep olduğu yanılısama ve ikilikten uzak bir şekilde âhir ve âkibet konusunda hataya düşmediklerini söyler (Mesnevi, II, 1565-7).

Sonuç olarak bütün kâinatta daha ilk yaratılıştan itibaren kendini gösteren Allah'ın nûrunun maddi ve mânevi olarak her şeyde tecelli etmesi nedeniyle Mevlâna, nûrun bu kuşatıcı manasını ancak sembolizmin engin dili ile anlatabilirdi. Bu nedenle temel dini hakikatleri anlatırken nûrun mecâzi yönünden istifade etmiştir.

KAYNAKÇA

- BAYLEY, Harold (1912). *The Lost Language of Symbolism*, London: Forgotten Books.
- CIE (1987). *International Lighting Vocabulary*. Number 17.4. CIE.
- ELİADE, Mircea (1965). *The Two and the One*, London, Harvill Press.
- Gazali, Muhammed (1995). *En Mühim Mesaj; KUR'ÂN çev.* Suat YILDIRIM, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İbnu'l-Arabî, Ebû Abdillâh Muhyiddîn Muhammed bin Ali (1998). *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye fî Ma'rifeti'l-Esrâr el-Mâlikiyye ve'l-Mulkiyye*, Beyrut: Dâru İhyâ' et-Turâs el-'Arabî.
- JUNG, C. G. (1971). "Psychological Types," *Collected Works*, Princeton: Princeton University Press.
- KARLIĞA, Bekir (1994). *Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- KAVAL, Musa (2014). *Kible Sembolü*, İstanbul: Peon Yayınları.
- KUMAR, Narinder (2008). *Comprehensive Physics XII*. Laxmi Publications.
- KUTUP, Seyyid (2003). *Fi Zılal il Kuran*, İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- LEWIS, H.D. (1960). "Imagination and Experience" *Metaphor and Symbol*, Ed. L.C. Knights, Butterworths, London.
- LİNGS, Martin (1991). *Symbol & Archetype: A Study of the Meaning of Existence*, St Edmundsbury Press.
- Mevlânâ, (1990). *Mesnevî-i Şerif*, çev. Veled Çelebi İzbudak, göz. geç. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: M.E.B. Yay.
- Mevdudi, Ebu'lal!a (1996). *Tefhimü'l Kuran*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- SMİTH, Gregory Hallock (2006). *Camera lenses: from box camera to digital*. SPIE Press.
- et-Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (1996). *Taberi Tefsiri*, İstanbul, Hisar Yayınevi.
- WACH, Joachim (1958). *The Comparative Study of Religions*, New York: Columbia University Press.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ZUHAYLİ, Vehbe (1995). *et-Tefsirü'l-Mümir*, İstanbul: Risale Yayınları.